

tion in the educational process; you need to implement it in the classroom in pedagogical disciplines. It is noted that the technologization of educational and educational processes is based on the rejection of uncertainty in the construction of the pedagogical process and the transition to the correctness of its participants; thoughtfulness of each element, stage of technology; maximum focus on effective results. It has been proved that the use of the technological approach in the training of future teachers in the study of pedagogical disciplines is due to the need to improve training and introduce stages and predictability into the results of the educational process.

Key words: technological approach, technology of the educational process, technology for the development of creativity, technology of game activity, technology for creating a situation of success, technology of collective creative education, training of future teachers, pedagogical disciplines.

УДК 378.011.3-051

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.78.36>

Павлова О. Г.

АКСІОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Статтю присвячено обґрунтуванню ролі аксіологічних основ професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Визначено актуальність проблеми аксіологізації професійної педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи, яка зумовлена протиріччями освітнього процесу. Відзначено, що розробка концептуальних аспектів професійної педагогічної підготовки має обов'язково враховувати аксіологічні елементи формування особистості майбутнього вчителя початкової школи та ціннісні орієнтири, які забезпечать формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Проаналізовано різні тлумачення з поняття «аксіологія» та «цінності», сконцентровано увагу на тому, що аксіологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи включають дві основні групи цінностей – освітні та педагогічні. Наголошується на тому, що педагогічні цінності відіграють роль емоційно засвоєного внутрішнього регулятора діяльності, що визначає світогляд, зміст і якісні характеристики педагогічної діяльності. Зазначено, що аксіологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи включають дві основні групи цінностей, та охарактеризовано їх. Охарактеризовано важливість створення відповідних умов для зміни свідомості здобувачів освіти, формування їхнього професійного світогляду, побудови ціннісної ієрархії, яка б відповідала професійним вимогам, загальнолюдським та національним цінностям. Зауважено цілеспрямованість процесу формування педагогічних ціннісних орієнтацій та залежність професійного становлення особистості і її провідних цінностей, що забезпечує єдність розвитку особистості та професійного вдосконалення. Описано основні аспекти формування педагогічних цінностей у процесі професійної освіти. Констатовано, що розвиток аксіологічного потенціалу особистості майбутнього вчителя початкової школи, формування системи його ціннісних орієнтацій і установок є одним з основних завдань вищої педагогічної освіти сьогодні.

Ключові слова: аксіологія, цінності, ціннісні орієнтації, педагогічні цінності, професійна підготовка, майбутні вчителі початкової школи.

Сучасність – це час переоцінки або навіть зміни ціннісних орієнтацій. Така ситуація акцентує увагу на проблемі аксіологізації формування педагогічної свідомості майбутнього вчителя початкової школи. Незважаючи на ґрунтовну теоретико-практичну підготовку майбутнього вчителя в закладах вищої освіти, все ж змушені констатувати, що основні педагогічні якості, такі як любов до дітей, витримка, стриманість, чуйність, тактовність, професійна гордість, для значної кількості здобувачів освіти залишаються неважливими, неосмисленими та не є частиною ціннісної ієрархії особистості майбутнього педагога.

Актуальність проблеми формування та розвитку ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя початкової школи зумовлена протиріччями освітнього процесу. Освітньо-професійна програма підготовки вчителя у закладах вищої освіти орієнтована на формування різноманітних компетенцій, умінь та навичок інноваційної роботи в школі й використання новітніх педагогічних технологій та технічних засобів навчання. Проте, як наслідок, частково втрачається сенс підготовки вчителя початкової школи – особистості, яка вже завтра буде виховувати та формувати світогляд майбутнього покоління. Суспільний запит до системи освіти та вимоги Нової Української школи вимагають висококваліфікованого, інтелектуального, високоморального, авторитетного вчителя-професіонала. Проте педагогічна професія відповідно до соціальної та економічної політики щодо освіти має низький соціальний статус. Ураховуючи, що означена проблема має досить широкий доробок досліджень, необхідно відзначити недостатню вивченість шляхів, засобів і методів формування системи ціннісного потенціалу особистості майбутнього вчителя початкової школи.

Погляди науковців щодо визначення мети підготовки вчителя початкової школи є не одноставними, але ми маємо керуватися тим, що результатом означеної підготовки має бути усвідомлення здобувачем освіти суті педагогічної діяльності, її загальної мети, відношення до професійно-педагогічної діяльності як осо-

бистої цінності [5]. Варто відзначити багатоаспектність професійної діяльності вчителя початкової школи, яка включає не лише навчальну, організаторську, методичну роботу, а й виховну. Розробка концептуальних аспектів професійної педагогічної підготовки має обов'язково враховувати аксіологічні елементи формування особистості майбутнього вчителя початкової школи та ціннісні орієнтири, які забезпечать формування ціннісного ставлення до педагогічної діяльності.

Дослідженню аксіології, її суті, основних понять та проблем присвятили свої наукові праці багато дослідників із різних галузей, зокрема філософії, психології, соціології та педагогіки: В. Андрущенко, С. Анісімов, Л. Божович, Н. Бучіло, С. Єрмакова, М. Кагани, Д. Леонтьєв, О. Молчанова, М. Пірен, С. Рубінштейн, Л. Савченко, В. Тугарінов та багато інших. Вплив цінностей та їх роль щодо розвитку особистості досліджували Є. Барбіна, І. Бех, М. Савчин, Л. Хомич та ін. Окремо педагогічна аксіологія вчителя початкової школи стала предметом вивчення таких дослідників, як Г. Вершловский, Б. Гершунський, С. Кулагіна, С. Мартиненко, В. Мясішев, В. Паскар, Р. Хмелюк, Л. Хоружа та ін.

«Аксіологія (від грец. аксія – цінність) – наука про цінності, вчення про природу духовних, моральних, естетичних та інших цінностей, їхній зв'язок між собою, із соціальними, культурними чинниками та особистістю людини» [1, с.12].

Аксіологія педагогіки вивчає освітні цінності, включає систему значень, принципів, норм, канонів, ідеалів, що регулюють взаємодію в освітній сфері і формують відповідний компонент у структурі особистості [3, с. 64]. За твердженням Т. Калюжної, педагогічна аксіологія, яка вивчає особливості ціннісних орієнтацій, також підкреслює їх феномен, який полягає в тому, що саме цінності додають стійкості особистості педагога і вихованця, визначають їх поведінку, спрямовують та регулюють інтереси й мотивацію особистості в системі освіти [3].

Традиційно в педагогічній науці аксіологічний підхід розглядається в значенні однієї з методологічних основ гуманістично орієнтованої педагогічної освіти, зважаючи на свою спрямованість на формування гуманних професійно-ціннісних орієнтацій [7].

Аксіологічний підхід щодо вирішення проблем вищої педагогічної освіти передбачає виховання гуманістичного типу особистості здобувача освіти. Вагомим критерієм гуманістичної вищої освіти є не лише отримані знання, вміння та навички, а й усвідомлення та прийняття кожним здобувачем гуманістичних ідеалів, прагнення до постійного самовдосконалення.

Аксіологічна характеристика професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи в закладах вищої освіти багато в чому визначається соціально-культурними умовами розвитку суспільства, тими ціннісними орієнтирами, які є пріоритетними і складають основу педагогічного світогляду. Загальновідомо, що ідеали і цінності, які сформовані у особистості вчителя, він транслює своїм вихованцям. Як результат, ціннісні орієнтації учителя будуть переважати у свідомості його учнів і, як наслідок, у суспільній свідомості.

Основу аксіологічного підходу складає поняття «цінностей». Зокрема, Т. Жуйкова стверджує, що цінності, як одне із центральних особистісних утворень, виражають суб'єктивне ставлення людини до соціальної дійсності, визначають змістовну сторону її спрямованості, складають основу суб'єктивного ставлення до інших людей, до самого себе, основу мотивації життєвої активності, істотно впливають на всі сторони діяльності суб'єкта, визначають сприйняття особистістю соціальної ситуації [2, с. 632].

За результатами аналізу наукової літератури можемо констатувати неоднотайність у трактуванні поняття «цінність», що пояснюється відмінностями підходів до його визначення. У науці частіше за все «цінності» пояснюють із трьох точок зору:

- як значущість та ідеал, як продукт суспільної свідомості;
- як спрямованість на об'єкт або матеріальну форму втілення певних ідеалів;
- як складова частина психологічної структури особистості, факт свідомості і джерело відносин особистості з навколишньою дійсністю.

Відповідно, дехто з дослідників вважають цінності об'єктивним, інші – суб'єктивним феноменом, перші переконані, що цінність – це відношення, інші – якість.

Проте будь-який фах визначає власну систему цінностей. За результатами аналізу наукової психолого-педагогічної літератури можемо зробити висновок про те, що аксіологічні детермінанти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи включають дві основні групи цінностей – освітні та педагогічні [7].

Освітні цінності визначають як сукупність гуманістичних пріоритетів суспільства, систему гуманістичних соціальних цінностей, які шляхом використання педагогічних засобів повинні трансформуватися на рівень персональних цінностей кожної особистості. До даної групи цінностей дослідники відносять фундаментальні, базові, загальнолюдські, національні, цивільні, сімейні та особистісні цінності.

Педагогічні цінності – це система соціальних норм, освітніх засобів, педагогічного інструментарію, що забезпечують ефективну трансляцію освітніх цінностей на індивідуальний рівень окремої особистості шляхом формування у неї ціннісних орієнтацій і пріоритетів [7]. Вони є гуманістичними орієнтирами суспільної та педагогічними діяльності вчителя, оскільки складаються з великої кількості загальнолюдських, духовних та національних цінностей. За умови, якщо професійні цінності вчителя становлять цілісну систему, вони можуть стати провідним регулятором його педагогічної діяльності. Однак практика показує, що у вищій

школі недостатньо уваги приділяється формуванню професійних цінностей та ціннісних орієнтацій. Здобувачі освіти беззастережно приймають усталені професійні цінності і, як результат, сприймають їх формально, що недопустимо для вчителів, адже вони працюють із дітьми.

Особистий та професійний розвиток майбутнього педагога забезпечується його соціальною активністю та продуктивністю. Вступаючи до педагогічного закладу вищої освіти, майбутній учитель змінює свою соціальну роль, відповідно до чого й функції, діяльність, суспільні відносини. Все це вимагає активізувати особисті ресурси та здібності здобувача освіти, що в результаті спричиняє переоцінку більшості власних цінностей з урахуванням уже професійної специфіки. Як результат у майбутніх учителів початкових класів формуються професійні цінності.

У рамках професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи гостроти набуває питання необхідності створення умов для змін у свідомості здобувачів освіти, формування їх професійного світогляду, побудови ціннісної ієрархії, яка б відповідала професійним вимогам, загальнолюдським та національним цінностям. При цьому відповідно до індивідуальної парадигми освіти центром навчально-виховного процесу є особистість майбутнього фахівця (його цінності, мотиви, інтереси, потреби тощо), а особистісно орієнтоване навчання і виховання є інструментом реалізації системи суб'єкт-суб'єктних відносин, що забезпечує процес становлення і розвитку професійної індивідуальності педагога з урахуванням тих цілей і завдань, які майбутній учитель ставить перед собою [4, с. 87]. До того ж, як зазначає В. Сластьонін, професійна педагогічна підготовка має розглядати процес формування вчителя через детермінацію ціннісно-змістового ставлення особистості до навчальної діяльності, образу професіонала (ідеалу) і до свого наявного духовного (внутрішнього) потенціалу [7].

Розділяємо погляди Ю. Сенько в тому, що екзистенційний сенс сучасної освіти стає у ній першочерговими, визначає статус цілей і цінностей. Професійна педагогічна підготовка за наявності адекватних ціннісних орієнтацій передбачає певні орієнтири, які допоможуть здобувачам освіти віднайти власне життєве призначення. «Становлення професійних ціннісних орієнтацій відбувається у взаємодії двох полярностей у єдиному полі – особистості і професії, які зумовлюють розвиток одна одної. Утворювана єдність утілюється у професійних ціннісних орієнтаціях, узгодженість яких попереджає дихотомію між вимогами професії й особистісними потребами, визначає становлення професійної аксіосфери фахівця» – стверджує Г. Печерська [6, с. 253].

Соціальна активність та продуктивність діяльності майбутнього вчителя початкових класів забезпечує його особистісно-професійне зростання. Вступивши до ЗВО, студента змінює свою соціальну роль, а також, відповідно, функції, діяльність, суспільні стосунки тощо. Означене передбачає активізацію особистих ресурсів та здібностей здобувача освіти, що є каталізатором для переоцінки більшості сформованих цінностей враховуючи професійну специфіку. Цей процес має досить важливий соціально-етичний і духовний потенціал, реалізація якого гарантує сформовані професійні цінності майбутніх учителів початкової школи.

Наявні педагогічні цінності майбутнього вчителя початкової школи – це орієнтир практично усіх сфер його активності та діяльності. Варто зауважити, що формування педагогічних ціннісних орієнтацій, як і будь-яких інших, не відбувається спонтанно. Рівень суб'єктивації педагогічних цінностей є індикатором як особистісного, так і професійного зростання педагога. Лише за умови відповідності професійного становлення особистості та її провідних цінностей можна забезпечити єдність розвитку особистості та професійного вдосконалення.

Підсумовуючи означене вище, припускаємо, що суть формування педагогічних цінностей – це трансформація структурних складових частин професіоналізму як суспільно значущих цінностей в особистісні та забезпечення їх реалізації у діяльності. Цінності, маючи особистісну значущість, відіграють роль внутрішніх регуляторів діяльності вчителя початкової школи. Отже, ціннісне ставлення є найвищим рівнем відношення вчителя до власної професійної діяльності.

Процес формування педагогічних цінностей майбутніх учителів початкової школи слід розпочинати з моменту адаптації студентів до нового освітнього середовища. Ймовірний інтерес та бажання отримання знань із метою успішного оволодіння майбутньою професією та утвердження у своєму виборі стане початком ціннісного ставлення до педагогічної діяльності. Подальший розвиток формування ціннісного ставлення до майбутнього вчителювання укорінюється у структурі інтересів до обраної сфери діяльності, сприймається особистістю як настанова до професійної та особистісної діяльності під час забезпечення активних дій з набуття досвіду педагогічної діяльності (практичні, семінарські, лабораторні заняття та педагогічна практика), що забезпечує основні зміни, переоцінку та асиміляцію системи особистих і професійних цінностей та орієнтацій. А вивчення передового педагогічного досвіду спонукає здобувачів освіти до прийняття образу успішних, авторитетних педагогів як орієнтиру життєвої та професійної діяльності.

Процес професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи необхідно збагатити інтерактивними методами навчання, які будуть інформаційно насиченими, сприятимуть отриманню практично-професійного досвіду та будуть емоційно забарвленими. Емотивний компонент професійних ціннісних орієнтацій учителя охоплює емоційні оцінки власних професійних позицій, переживання їх значущості, позитивне емоційно оцінене ставлення до професійної діяльності, тобто емоційне прийняття професійних ціннісних орієнтацій [6]. Комплекс методів навчання має забезпечити прагнення здобувачів освіти до отримання досвіду

педагогічної діяльності креативного характеру, застосування отриманих знань, умінь та навичок практично-професійної діяльності, усвідомлення необхідності вдосконалення власної компетентності як перспективи самоствердження та самореалізації і, зрештою, стати висококваліфікованим, компетентним фахівцем.

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що концептуальні основи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на сучасному етапі розвитку професійної освіти мають враховувати аксіологічний аспект як обов'язкову умову становлення гуманістичної парадигми освіти. Активізація ціннісного спрямування професійної підготовки здобувачів освіти зумовлює перетворення загальнолюдських, гуманістичних, національних цінностей у суб'єктивно значущі, стійкі життєві орієнтири.

Розвиток аксіологічного потенціалу особистості майбутнього вчителя початкової школи, формування системи його ціннісних орієнтацій і установок є одним з основних завдань вищого педагогічної освіти сьогодні.

Використана література:

1. Євтодюк А. В. Аксіологічні засади сучасної системи освіти України. *Педагогічний пошук*. Луцьк, 2014. № 2. С. 12–15.
2. Жуйкова Т. П. Идеи ценностей, их развитие в общей аксиологии. *Молодой ученый*. 2014. № 21. С. 632–634. URL : <https://moluch.ru/archive/80/14284/>.
3. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти : монографія / за наук. ред. О. В. Уваркіної. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. 128 с.
4. Курлянд З. Н. Личностно-ориентированное педагогическое образование как фактор формирования ценностных ориентаций будущих учителей. *Народное образование*. Москва, 2004. № 4. С. 86–97.
5. Павлова О. Г. Формування педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. (Київ, 4-5 травня 2018 року). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2018. С. 44–47.
6. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Психологічні науки*. Миколаїв, 2013. Т. 2, Вип. 10. С. 252–257. URL : http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/51_2.pdf.
7. Слостенин В. А., Чижакова Г. И. Введение в педагогическую аксиологию : учеб. пособие для студентов вузов. Москва : Академия, 2003. 192 с.

References:

1. Ievtodiuk A.V. (2014) Aksiolohichni zasady suchasnoi systemy osvity Ukrainy [Axiological principles of the modern education system of Ukraine]. Lutsk: Pedahohichniy poshuk. S. 12-15. [in Ukrainian]
2. Zhuykova T.P. Ydey tsennostey, ykh razvytye v obshchei aksyolohyy [Ideas of values, their development in general axiology]. URL: <https://moluch.ru/archive/80/14284/> (data zvernennia: 24.12.2020).
3. Kaliuzhna T.H. (2012) Pedahohichna aksiolohiia v umovakh modernizatsii profesiino-pedahohichnoi osvity [Pedagogical axiology in the conditions of modernization of professional and pedagogical education]. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova. 128 s. [in Ukrainian]
4. Kurliand Z.N. (2004) Lychnostno-oryentirovannoe pedahohycheskoe obrazovanye kak faktor formirovaniya tsennostnykh oryentatsiy budushchyykh uchyteliv [Personality-oriented pedagogical education as a factor in the formation of value orientations of future teachers]. Moskva: Narodnoe obrazovanye. S.86-97. [in Russia]
5. Pavlova O.H. (2018) Formuvannya pedahohichnykh tsinnostey u maibutnykh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Formation of pedagogical values in future primary school teachers]. Kyiv : Tavriyskiy natsionalnyi universytet imeni V.I. Vernadskoho. S. 44-47. [in Ukrainian]
6. Pecherska H.O. (2013) Profesiini tsinnisni oriyentatsii vchyteliv [Professional value orientations of teachers]. URL: http://en.mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/51_2.pdf (data zvernennia: 24.12.2020).
7. Slastenyn V.A., Chyzhakova H.Y. (2003) Vvedeniye v pedahohyeheskuyu aksyolohiyu [Introduction to Pedagogical Axiology]. Moskva: Akademyia. 192 s. [in Russia]

Pavlova O. H. Axiological fundamentals of professional training of future primary school teachers

The article is devoted to substantiating the role of axiological bases of professional training of future primary school teachers. The urgency of the problem of axiologization of professional pedagogical training of future primary school teachers, which is due to the contradictions of the educational process, is determined. It is noted that the development of conceptual aspects of professional pedagogical training must take into account the axiological elements of the formation of the personality of the future primary school teacher and the values that will ensure the formation of values in pedagogical activities. Different interpretations of the concept of «axiology» and «values» are analyzed, attention is focused on the fact that the axiological determinants of professional training of future primary school teachers include two main groups of values : educational and pedagogical. It is emphasized that pedagogical values play the role of emotionally assimilated internal regulator of activity, which determines the worldview, content and qualitative characteristics of pedagogical activity. It is noted that the axiological determinants of professional training of future primary school teachers include two main groups of values and characterized them. The importance of creating appropriate conditions for changing the consciousness of students, forming their professional worldview, building a value hierarchy that would meet professional requirements, universal and national values is described. The purposefulness of the process of formation of pedagogical value orientations and the dependence of professional development of the individual and his leading values, which ensures the unity of personal development and professional development, are noted. The main aspects of formation of pedagogical values in the process of professional education are described. It is stated that the development of the axiological potential of the personality of the future primary school teacher, the formation of a system of its value orientations and attitudes is one of the main tasks of higher pedagogical education today.

Key words: axiology, values, value orientations, pedagogical values, professional training, future primary school teachers.